

Ігор Бриндак викладач

У цьому матеріалі мова піде про шедеври світової літератури, які, за задумом авторів, були розраховані на дитячу або юнацьку аудиторію. Мало кому відомо, що у свій час із багатьох популярних книжок цензура вилучила тексти, у яких проповідувалися християнські вартості. На жаль, деякі з цих творів і до сьогодні видаються у такому цензурованому вигляді. Тому читачам, напевно, буде цікаво ознайомитись з непошкодженими текстами. Розпочнемо з усім відомого датського казкаря Ганса Хрістіана Андерсена.

Цитати, які будуть наводитись нижче, взяті зі збірника “Ганс Христиан Андерсен “Сказки и истории”, Ленинград, “Художественная литература”, 1977. Зверніть увагу, дорогі читачі, що це видання теж зроблено у радянський час, але, на відміну від інших, не було піддано цензурі. Найбільш відомим твором цього датського генія є казка “Снігова королева”. Напевно, більшість із нас читала її у дитинстві і пам’ятає, що розпочинається вона розповіддю про велике дзеркало. Це дзеркало носили демони троллі, й у ньому все виглядало викривлено. Пізніше це дзеркало розбилось, і його осколки нарobili людям багато шкоди. А чому дзеркало впало з висоти? У більшості видань написано, що це сталося просто так, через необережність троллів. А насправді причина була в тому, що демони при допомозі цього дзеркала “хотіли посміятися з ангелів і самого Творця” (с.296). Власне це пояснення у більшості радянських і пострадянських видань було вилучено. А що було далі зі сюжетом казки? Кому осколки потрапляли в очі, той бачив весь світ спотвореним, а кому в серце, то воно ставало черствим і холодним. Це, власне, і сталося з головним героєм, якого звали Кай. Саме через ці зачаровані осколки Кай опинився в неволі у Снігової Королеви, а його рідна сестра Герда вирушила на пошуки свого брата. А як у самому кінці Герда звільнила Кая від чарів? У більшості видань сказано, що вона нагадала йому про троянди, які росли в них у кімнаті, коли вони були ще разом. Це так, але Герда не просто нагадала про троянди, вона заспівала пісню, яку колись вони разом співали. І саме слова цієї пісні звільнили від чарів її брата. А слова у пісні були такі: “Троянди цвітуть, краса-краса; ми скоро зустрінем Дитятко Христа”(с. 323). І ще деякі моменти. Коли Герда йшла до палацу Снігової Королеви, щоб звільнити свого брата, написано, що їй дорогу заступили полки охоронців Королеви, але не пояснено, як дівчинка пройшла. А в Андерсена пояснення є. Герда, йдучи, стала промовляти “Отче наш”, і тоді з’явилися полки ангелів, які розгромили воїнів Снігової Королеви, обігріли руки і ноги дівчинки та провели її до палацу (с. 321). І ще одна річ. Коли після усіх пригод Кай і Герда повернулися додому, їх чекала бабуся, яка, згідно з більшістю видань, сиділа і читала книгу. Насправді написано, що вона читала не якусь книгу, а Євангеліє (с.324). І стосовно «Снігової Королеви», слід визнати, що в останні роки вже з’явилися у нашій державі видання цієї казки у нецензурованому вигляді, але щодо інших казок Андерсена, які у свій час зазнали правки, то, на жаль, ще немає нових

україномовних нецензурованих видань. Зокрема, це стосується “Русалочки”, або друга її назва “Принцеса моря”. Розповідається у тій казці про русалку, яка хотіла стати людиною і врешті-решт нею стала. Як правило, у більшості видань подано, що головним мотивом, яким керувалася Русалочка, бажаючи стати людиною, було кохання до принца, якого вона колись врятувала від морських хвиль. Кохання до принца у неї дійсно було, але не це стало основною причиною у бажанні стати людиною. У нецензурованому виданні є дуже цікавий діалог між Русалочкою і її бабусею. Варто його тут навести: “А - Ми живемо триста років, у нас немає навіть могил, ми просто перетворюємося у морську піну. Нам не даровано безсмертної душі; ми тростина: вирвеш із корінням – і вона уже не зазеленіє. У людей же, навпаки, є безсмертна душа, яка живе вічно, навіть після того, як тіло перетворюється у порошок. Вона летить на небо прямо до зірок. Як ми можемо піднятися з дна морського і побачити землю, де живуть люди, так і вони можуть після смерті піднятися у невідомі блаженні краї, яких нам не бачити ніколи.- А чому у нас немає безсмертної душі, - сумно запитала Русалочка. - Я б віддала всі свої триста років за один день людського життя, щоб пізніше потрапити до неба (с.103-104). Тут, як кажуть, хоч вставляй у проповідь. Зрозуміло, чому у свій час цей уривок був вилучений із більшості радянських видань і не публікується у сучасних. До речі, оригінальний кінець “Принцеси моря” є більш оптимістичний, ніж цензурований. Цензурований варіант закінчується тим, що Русалочка гине. В оригіналі вона теж гине, але після того все ж таки отримує безсмертя. “Ще один твір великого сина Данії “Дикі лебеді”. Там головна героїня Еліза в дечому подібна на Герду: вона теж здійснює довгу подорож, аби врятувати вже не одного, а дванадцять братів, яких відьма перетворила у диких лебедів. Коментарів до цієї казки робити не будемо, тільки згадаємо цитати, що у свій час вилучено і до сьогодні не повернуто. “Дівчина була настільки побожна і невинна, що чари на неї не діяли” (с. 135). “Еліза зовсім збилася з дороги, тоді вона лягла на м’який мох, прочитала молитву на сон грядучий і схилила голову на пень” (там же). “Вона думала про своїх братів і надіялася, що Бог не покине її, адже це Він повелів рости диким лісовим яблуням, щоб годувати ними голодних” (с.136). “Еліза стала сильно молитись Богу і продовжувала свою молитву навіть у сні” (с.142). “Тоді вона впала на коліна, подякувала Богу і вийшла з печери, щоб приступити до праці” (с. 143). “Вона промовила молитву, набрала кропиви і повернулася додому” (с.146). “Тепер облишимо казки і перейдемо до літератури більш реалістичної, а саме до роману англійського письменника Данієля Дефо “Робінзон Крузо”. Взагалі цей роман писався не для дитячої аудиторії, але у свій час став улюбленим твором для підлітків усього світу, в тому числі й України. Назвав я цей твір реалістичним недаремно. Вся справа в тому, що у Робінзона Крузо був прототип, Олександр Селькірк. Це був аглійський моряк, який прожив на безлюдному острові, але не 28 років, як у романі, а тільки 4. Його спогади і використав Данієль Дефо для свого роману. Цьому твору на пострадянському просторі пощастило більше, ніж казкам Андерсена. Мається на увазі, що у незалежній Україні повернули в роман ті місця, які у свій час вилучила радянська цензура. У них Робінзон стверджував, що зумів вижити на безлюдному острові і не зійти з розуму тільки завдяки тому, що щоденно читав Святе Письмо. Ось слова із його щоденника: “4 липня: вранці взяв Біблію, розгорнув її на Новому Заповіті і почав уважно читати. Вирішив робити це щоранку і щовечора, не зв’язуючи себе певною кількістю розділів, а читаючи саме стільки, наскільки вистачить уваги... Я кинув книгу і, здіймаючи руки до неба, з якимось екстазом радості в серці голосно скрикнув: “Ісусе, Сину Давидів, Ти піднесений як князь і визволитель! Навчи

мене каятись” (Цит. за Даніель Дефо “Робінзон Крузо”, Харків, “Фоліо”, 2004, с.98). А це спогади Робінзона про його спілкування зі слугою, на ім'я П'ятниця: “Я завжди намагався, читаючи Святе Письмо, пояснити йому (тобто П'ятниці - прим. - І. Б.) значення прочитаного, і він своїми серйозними запитаннями допомагає мені, як я казав уже, краще вивчити Святе Письмо, ніж вивчив би я, читаючи його на самоті” (там же. с.196). А ось із творчістю великого французького письменника Жуль Верна, точніше з виданням його творів, справа, на жаль, не посунулася. Мова йтиме про його знаменитий роман “Діти капітана Гранта”. Для порівняння візьму два видання роману: україномовний 2006 року, київське видавництво “Школа” в перекладі Т. Воронович, і російськомовний 1975 року, видавництво “Библиотека мировой литературы для детей”, переклад А. Бекетова. В останніх розділах роману описаний від'їзд мандрівників з острова Табор. Власне там вони і знайшли капітана Гранта, і там після їхнього від'їзду залишився колишній розбійник Айртон, який вирішив, живучи на безлюдді, спокутувати свої злочини. Описуючи речі, які мандрівник залишила Айртону, у виданні 2006 року є такий підсумок: “Йому нічого не бракувало, навіть книжок” (с. 537). А ось у виданні 1975 року є одне уточнення: “У нього було все необхідне, навіть книги, в їх числі Біблія” (с. 538). Як бачимо, згадка про Біблію була навіть у радянському виданні, але чомусь зникла у пострадянському. Цікавіше інше місце цього знаменитого роману. Хто читав, можливо, пам'ятає, що в часі подорожі мандрівники потрапили у Нову Зеландію, де їх захопили в полон місцеві дикуни. Ці дикуни були людоджерами і хотіли з'їсти мандрівників. В очікуванні смерті керівник експедиції лорд Гленарван звернувся з короткою промовою до своїх супутників. Тепер поглянемо, як його слова подані у двох вищезгаданих виданнях. Отож, у 2006: “Любі друзі, наше життя й життя цих нещасних жінок у руках долі. Коли нам судилося завтра померти, то ми, я цього певен, помremo не здригнувшись, як мужні люди, що прагнули до благородної мети” (с. 467). А ось 1975 рік: “Дорогі друзі, якщо завтра нам суджено померти, я впевнений, що зуміємо померти, як люди сміливі і як християни, що готові постати перед найвищим судом. Бог, який читає в душах, знає, що ми йшли до доброї мети, і якщо нас чекає не успіх, а смерть, то, значить, така Його воля. Яким би суворим не був Його вирок, я нарікати не стану” (с.464-465). Тобто, як не дивно, у книжці, виданій у радянський період, ці слова є, а у книзі періоду незалежності їх уже немає. До речі, у 1985 році режисер Станіслав Говорухін зняв за цим романом фільм під назвою “У пошуках капітана Гранта”. У ньому ці слова подано саме в такому християнському змісті, як цитувалось. Також у цій стрічці, крім екранізації роману, показані сторінки з біографії самого Жуль Верна. І, зокрема, є згадка, що цей письменник планував нанести візит Папі Римському (Сама аудієнція не показана, тільки згадується про неї у діалогах). Така аудієнція дійсно була у 1886 році. Також показано епізод зустрічі письменника з журналістами, даючи інтерв'ю яким, Жуль Верн з-поміж усього посмів висловити незгоду з деякими думками Чарльза Дарвіна. Демонструвати такі речі у радянський період було дуже крамольно, але, як бачимо, і тоді людям вдавалося обходити цензуру. Тепер тим паче необхідно видати цей роман знаменитого письменника без “купюр”. Продовжувати список цензурованих творів відомих класиків можна було б і далі, але, напевно, і без цього зрозуміло, якими вартостями керувалися люди, котрі створили шедеври світової літератури. Якщо досліджувати інші сторони світової культури, то можна побачити вплив тих самих вартостей. Що стосується підростаючого покоління, то у нашій державі зараз інша велика проблема: воно взагалі мало читає. Однак хочемо звернути увагу батькам і педагогам. Якщо ми прагнемо прищепити любов дітей до книги, то, напевно, не тільки

для наповнення їх голів інформацією. Передусім хотілось би, щоб прочитане формувало характер підростаючого покоління, а для цього бажано підшукувати для дітей саме ті видання відомих літературних творів, із яких не вилучені християнські моменти.Â